

Perception of the Spatial Extent of the Zagora Region in Selected Cartographic Sources

Branimir VUKOSAV

University of Zadar, Department of Geography, Ulica Franje Tuđmana 24i, HR-23000 Zadar, Croatia
bvukosav@unizd.hr

Abstract. The dynamism of sociogeographic and historical processes and trends represents a key factor in the creation and uniformity of regions, and in their image and perception in the eyes of the public and scholars. As a basic geographic concept, a region is the result of all preceding and actual spatial relations arising from natural conditions, and those arising from political, administrative and economic changes. Non-formal regions such as *Dalmatinska zagora*, which exists solely in the consciousness of its inhabitants, owe their traditional presence in spatial perceptions and identities to a combination of all these factors. The uniformity and identity of such a region are articulated through explicit and implicit symbols, definitions and terms, and the most important among these is a geographic name or toponym.

As an indicator of basic spatial relations at the time of its making, a map can be used as a source of information on spatial identities, their extent and distribution. In that sense, the presence and positioning of a toponym are the keys to discovering facts about the territoriality and contemporary perceptions of a region that it denotes. The aim of this paper is to monitor changes in the dynamics of perception of Zagora, a region in the Dalmatian hinterland, by detecting the positioning of the toponym *Zagora* and its variants on several maps created at different periods in history.

Keywords: Zagora, region, perception, spatial extent, toponym, map

1 Introduction

Dalmatinska zagora or *Zagora*¹ is a geographic name often used to denote a relatively undefined area of the central Dalmatian hinterland. It is a toponym usually related to an area extending from the North Dalmatian plateau and the River Krka basin in the northwest, to Vrgorsko polje and the transition to the area of the lower reach of the River Neretva in the southeast. The area is separated from the coastal area by a prominent range of hills and mountains extending along the coastline, from Trtar (494 m) in the Šibenik hinterland, to

Biokovo (1,762 m) and Rilić (920 m), and is also referred to as *Zagora* in a broader sense. At the same time, both varieties of the toponym are used when referring to a more precisely defined historical region in the immediate Šibenik and Split hinterland, sometimes referred to as *Zagora* in the narrower sense (Matas and Faričić, 2011). In the modern media, this duality is mostly avoided and the toponym is often used to denote an undefined, wide area of the Dalmatian hinterland.

On the other hand, some experts tend to think of this wider reference as “incorrect”, claiming that the names *Dalmatinska zagora* and *Zagora* should only be used when referring to the actual historical region, backing their claims with historical facts and criteria. Among such claims is one describing the spatial extent of Zagora as “a part of southern Croatia, bounded by the ridges of Trtar, Veliki Jelinek, Kozjak and Mosor, with the area of Poljica, the River Cetina and the Cetina borderland, the

¹ In Croatian, the words *zagora* and *zagorje* are both defined as “an area on the far side of a mountain or hill” and more specifically, “a belt of land extending behind a littoral mountain range” (URL 2). Therefore, it can be said that the toponym *Zagora* was derived from naming the dynamism of the relief, and consequential differences in development and identity.

Percepcija prostornog obuhvata Zagore u odabranim kartografskim izvorima

Branimir VUKOSAV

Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju, Ulica Franje Tuđmana 24i, HR-23000 Zadar
bvukosav@unizd.hr

Sažetak. Dinamičnost sociogeografskih i historijskogeografskih procesa i trendova ključan je čimbenik koji oblikuje uniformnost pojedinih prostornih cjelina, te njihovo poimanje i percepciju u očima stanovništva i stručnjaka. Pritom je regija kao temeljna geografska koncepcija u svakom trenutku ishod svih prethodnih i aktualnih prostornih odnosa, kako onih koji proizlaze iz prirodne datosti, tako i onih vezanih uz političke, upravne i gospodarske promjene. Neformalne regije poput Dalmatinske zagore, koje unatoč postojanju u svijesti stanovništva nisu dio aktualnih upravno-teritorijalnih ustroja, svoju tradicijsku prisutnost u prostornom poimanju i identifikaciji najčešće duguju upravo zbroju svih navedenih čimbenika. Uniformnost i identitet regije pritom su zastupljeni eksplicitnim i implicitnim simbolima, značenjima i pojmovima od kojih je najvažniji geografsko ime ili toponim.

Karta kao pokazatelj temeljnih prostornih odnosa u trenutku izrade može poslužiti kao izvor informacije o prostornim identitetima, njihovom obuhvatu i distribuciji. Pritom su prisutnost toponima i njegovo pozicioniranje ključevi za spoznavanje činjenica o teritorijalnosti i percepcije pojedine regije. U tom smislu, cilj je ovoga rada pratiti i prepoznati razvoj i dinamiku prostornog obuhvata Zagore, regije u unutrašnjosti Dalmacije, detekcijom pozicioniranja toponima *Zagora* i njegovih inačica u nizu kartografskih prikaza iz pojedinih razdoblja.

Ključne riječi: Zagora, regija, prostorni obuhvat, toponim, karta

1. Uvod

Dalmatinska zagora ili *Zagora*¹ geografsko je ime koje se često koristi za označavanje razmjerno nedefiniranog prostora srednjodalmatinskoga zaobalja. Ovaj toponim u suvremeno se doba najčešće dovodi u vezu sa središnjim dijelom prostora koji se odnosi na zaobalno područje od sjevernodalmatinske zaravni i porječja Krke na sjeverozapadu do Vrgorskog polja i prijelaza prema neretvanskoj delti na jugoistoku. Taj je prostor odijeljen je priobalnog i otočnog područja istaknutim nizom brdskih i planinskih uzvišenja koja se pružaju duž obale od Trtara (494 m) u šibenskom zaobalju do Biokova (1762 m)

i Rilića (920 m), te se u tom smislu o područjima iza priobalnih uzvisina općenito najčešće govori i o Zagori u širem smislu. Istodobno, obje inačice toponima primjenjuju se i kada se govori o razmjerno točno određenoj historijskogeografskoj regiji, povijesnoj Zagori ili Zagori u užem smislu, u šibenskom i dijelu splitskoga zaobalja (Matas i Faričić 2011). Ovakva dvojnost u korištenju toponima u suvremenim se sredstvima javnog priopćavanja uglavnom izbjegava uopćenim korištenjem tog imena za širi i nedefinirani prostor najvećeg dijela dalmatinskoga zaobalja.

S druge strane, pojedini znanstvenici skloni su takvo šire tumačenje smatrati „neispravnim“ pozivajući se isključivo na povijesne kriterije i tvrdeći da bi ime trebalo koristiti isključivo za Zagoru u užem smislu kao jedinu „pravu“ Dalmatinsku zagoru. U tom smislu, valja se osvrnuti na povijesno gledište prema kojemu je „Zagora dio južne Hrvatske omeđen bilima Trtra, Velikog

¹ U hrvatskom jeziku riječi *zagora* i *zagorje* definirane su kao „područje iza planine ili gorja“, odnosno „pojas koji se proteže za primorskim gorama“ (URL 2). Stoga se može reći da toponim *Zagora* proizlazi iz imenovanja reljefne dinamičnosti prostora, te posljedičnih razvojnih i identitetskih razlika.

ridges of Svilaja and Moseć, the area of Petrovo polje and the canyon of the River Čikola” (Kužić, 1997, 7-8). In that sense, the name *Zagora* would refer solely to one of the smaller historical regions in the hinterland, which were mostly based on local identity originating from their borderland function (*krajine*) (Figure 1)

However, considering the fact that regions are usually dynamic categories, dependent on the influence of various socioeconomic and administrative-territorial trends, and the fact that altered social, political and economic processes create new perceptions, it is clear that it is impossible to restrict the criteria solely to within the historical discourse, especially from the perspective of regional geography. While historical criteria should definitely be acknowledged when delineating a historical region, modern trends in regional geography emphasize the importance of taking a wider set of criteria into consideration. In that sense, the concept of regional identity can be a very important indicator, since its presence and extent are usually closely related to all of the contemporary changes in an area, and are reflected in the perception of a region. In other words, alongside the various models of a region, as well as the criteria for defining its uniformity, the key element in defining the extent of an informal region is regional consciousness, and the related perceptions of a region which may be detected in informal and formal communication alike.

The perception of a region is influenced by several factors – primarily, the administrative organization of an area, the tradition of territoriality, socioeconomic homogeneity, and other factors that influence the forming of regional uniformity and identity that are specific to an area. Cartographic presentations of a region, through the use of elements that reflect actual spatial relations (boundary lines, toponyms, etc.) may be, directly or indirectly, important indicators of dominant perceptions and identities. In that sense, a cartographic expression of regional extent usually shows the contemporary administrative division, and in the case of traditional regions, may serve as evidence of internal and external perceptions (vernacularity). Essentially, when viewed as a social construction of geographic realities, a map articulates multiple layers of meanings, messages and spatial perceptions originating from the general social and cultural values and views of the time-frame in which it is made (Fuerst-Bjeliš, 2014).

As the main bearers of identification on maps, toponyms are crucial in discerning the elements of cultural landscapes. By using a word or a combination of words, various features of geographic realities are identified – whether anthropogenic (states, regions, towns, streets) or natural (mountains, lakes, rivers, etc.). Therefore, they

are the key elements of almost all maps. However, the role of toponyms is much greater than the mere expression of location and identity – they are also the bearers of symbolism. They are a part of wider systems of meaning and identity that the social participants read, interpret and use to make decisions (Alderman, 2010). Therefore, the occurrence, positioning and meanings of toponyms on maps are at the same time indicators of relations between spatial identities. Thus, by monitoring the varieties of a certain toponym on maps created in different time periods and under different political and administrative circumstances, it is possible to reconstruct the evolution and dynamism of its spatial meaning, symbolism and spatial reference.

Maps that include the toponym *Zagora* in the context of regions in the Dalmatian hinterland are relatively rare. The main reason for this is the fact that for the last few centuries, the region did not enjoy continuity of existence within the administrative divisions of the states that ruled the hinterland area after the end of Ottoman rule, when there was a district (*nahiye*) named Zagorje (Matas and Faričić, 2011). However, the awareness of *Zagora* as a separate region, characterized by a set of specific natural elements, as well as social, cultural and economic traits, was nevertheless present in the wider central hinterland area of southern Croatia (Vukosav, 2011). Moreover, the similarity of natural and sociogeographic features extending beyond the traditional, immediate Šibenik and Split hinterland suggests that the perception and the identity of the region might be wider than those based on the accepted historical assumption of the region’s extent.

Keeping in mind the contradictory views of experts, the main goal of this paper is to analyze selected maps that contain variants of the toponym *Zagora* in the context of denoting the Dalmatian hinterland, and to determine the perceived extent of their spatial reference. The basic hypothesis is that the spatial reference of the toponym as the bearer of regional identity has been extended in comparison to the initial extent of the historical *Zagora*, and that this is justified from the geographic point of view. In conclusion, changes detected in the cartographic perception of the region’s extent are elaborated, adding to current knowledge about changes in regional identities in the hinterland, caused by historical and modern sociogeographic dynamics.

2 Previous research

The topic of researching the central Dalmatian hinterland has been addressed theoretically and empirically in a number of scientific and professional papers and

Figure 1 Traditional regions of the central Dalmatian hinterland with historical Zagora (Matas and Faričić, 2011)

Slika 1. Tradicijske regije srednjodalmatinskoga zaobalja s povijesnom Zagorom (prema Matas i Faričić, 2011)

Jelinka, Kozjaka, Mosora, područjem Poljica, rijekom Cetinom i Cetinskom krajinom, bilom Svilaje i Moseća, područjem Petrova polja te kanjonom rijeke Čikole“ (Kužić 1997, 7-8). U okvirima takvoga shvaćanja, ime *Zagora* odnosilo bi se isključivo na jednu od manjih povijesnih regija u zaleđu, uglavnom utemeljenih na identitetima proizišlim iz njihove pogranične funkcije (krajine) (slika 1).

No, imajući u vidu činjenicu da su regije najčešće dinamičke kategorije ovisne o utjecaju različitih socio-ekonomskih i upravno-teritorijalnih trendova, te da novi društveni, politički i gospodarski odnosi stvaraju i nove odnose u prostoru, jasno je da s gledišta regionalne geografije nije moguće ograničiti kriterije samo na povijesnu definiciju. Priznajući povijesne kriterije kao pravovaljane za određenje historijske regije, suvremeno doba i novi prostorni odnosi zahtijevaju širi i sveobuhvatniji pristup. Štoviše, suvremeni trendovi u regionalnoj geografiji naglašavaju važnost uzimanja u obzir šireg skupa kriterija koji odražavaju posljedice aktualnijih prostornih odnosa. U tom smislu, posebno je važan pokazatelj koncept regionalnih identiteta koji su isprepleteni s političkim, upravnim, društvenim i gospodarskim

promjenama i trendovima, te odraženi u percepciji regije. Drugim riječima, uz različite modele regije, kao i kriterije uniformnosti, ključna sastavnica u određenju obuhvata neformalne regije jest i regionalna svijest, te percepcija regije koja iz nje proizlazi, a koja se utvrđuje ne samo u neformalnoj komunikaciji već posredno i u očima stručnjaka.

Na percepciju utječe niz čimbenika, u prvom redu upravni ustroj nekog područja, zatim tradicija regionalnosti, društveno-ekonomska homogenost, kao i drugi čimbenici koji utječu na oblikovanje regionalne uniformnosti i identiteta, specifični za pojedina područja. Kartografsko prikazivanje neke regije kroz sastavnice koje su odraz aktualnih prostornih odnosa (graničnih crta, toponima, itd.) posredno i neposredno može biti značajan pokazatelj prevladavajućih percepcija. U tom smislu, kartografski izraz percepcije nekog prostora najčešće će izražavati stanja koja su u danom vremenu rezultat upravno-teritorijalnog ustroja, a u slučaju artikulacije tradicijskih regija služiti će kao dokaz unutarnjeg i vanjskog očitovanja percepcije (vernakularnosti). U suštini, karta shvaćena kao društvena konstrukcija geografske stvarnosti artikulira višestruke slojeve značenja, poruka i

studies published in various journals and books. Among many general reviews and in-depth research projects, the work of Matas (1993, 2001) and Derado (1976) stand out in providing valuable sources of information for monitoring and defining regional homogeneity and the prevailing historical and contemporary trends in the area under research. Among newer publications, the most valuable for an understanding of the sociogeographic changes in the area is a paper by Faričić (2011), who deals with implications of the littoralisation process in an anthology called *Zagora between cattle-raising and agricultural traditions and littoralisation and globalisation processes*. In the same publication, the papers by Šimunović (2011) about the settlements in the hinterland within different economic circumstances, and by Magaš and Blaće (2011) about the basic geographic trends in the municipality of Unešić, as an integral part of the Zagora area, are also relevant. Another valuable contribution in terms of geographic, historical, ethnological, cartographic, anthropological and other approaches to researching the area of Zagora is the extensive publication *Dalmatinska zagora - terra incognita*, in which authors such as Belamarić (2007), Ćosić (2007) and Mlinarić (2007) provide especially important contributions.

In the context of using toponymy as the bearer of identity, and monitoring spatial changes through various approaches in geography and cartography, the works of Faričić (2011), Fuerst-Bjeliš (2000, 2011, 2014) and Mirošević (2011) are prominent. In foreign literature, the American scientists Alderman (2010), Zelinsky

(1980) and Barker (2005) are worth mentioning in the context of empirical research, while a theoretical foundation for exploring regional identities and spatial perceptions may be found in the works of Claval (1998), Enrikin (1991) and Paasi (2003). The idea of a map as a socially constructed image, a document of social organization and a means of detecting various social, political and other connotations has been elaborated by Harley (2001), Panofsky (1983) and others.

3 Methodological approach

The main approach in this paper is to analyse excerpts from selected historical and contemporary maps that contain the toponym *Zagora*, or any of its variants denoting areas in the central Dalmatian hinterland, with the aim of eliciting conclusions about changes in perceptions of the region's extent. Conclusions about perceptions of the region and changes in its spatial extent were made by monitoring the position of the toponym on maps originating in different time periods, as reflections of awareness of spatial relations. By comparing the toponym's position on historical maps and on others which reconstructed the spatial relations of the past, and its appearance on a modern map, created most recently, since the independence of the Republic of Croatia was declared, insights were gained into the dynamics and development of the perception of Zagora, and the evolution of the spatial reference of its geographic name in the hinterland.

The analysis includes excerpts from several maps - two maps reconstructing spatial relations in the Middle Ages, three 18th century Venetian maps, a map created during the Kingdom of Yugoslavia (Map of the Banovina of Croatia), a 1949 map of the People's Republic of Croatia, and maps from the *Geographic Atlas of the Republic of Croatia* dated 1993.

4 Zagora in 10th century cartographic reconstructions of spatial relations

Given the fact that historical mentions of Zagora as a formal or traditional region are rather rare in cartographic sources, it is a relatively difficult task to reconstruct its precise extent from early time periods, especially the early Middle Ages. References are scarce, since the region often lacked administrative continuity. In recent decades, scientists and scholars who have made cartographic reconstructions of the medieval regions of Croatia have usually placed a variant of the toponym (*Zagorje*) within the framework of the historical region. This is obvious from two cartographic presentations

Figure 2. Excerpt from *Croatia during the reign of King Tomislav* (map no. 7 in the collection *Croatian History in 19 Maps*, 1937) by Stjepan Srkulj; original scale 1:2,700,000 (URL 1)

Slika 2. Isječak karte *Hrvatska za kralja Tomislava* (karta br. 7 iz zbirke *Hrvatska povijest u 19 karata* iz 1937.), autora Stjepana Srkulja; izvorno mjerilo 1:2 700 000 (URL 1)

percepcija prostora koji proizlaze iz gledišta općih društvenih i kulturnih vrijednosti i odnosa vremena u kojemu je izrađena (Fuerst-Bjeliš 2014).

Općenito, kao glavni nositelji prostornih identiteta na kartama, toponimi su ključni u diferenciranju sastavnica kulturnog krajolika. Korištenjem jedne riječi ili kombinacije riječi identificiraju se različite odlike geografske stvarnosti, kako antropogene (države, regije, gradovi, ulice), tako i prirodne (planine, jezera, rijeke i sl.). Stoga su ključan sastavni dio gotovo svake geografske karte. No, uloga toponima mnogo je šira od pukog izražavanja lokacije – oni su također i nositelji simbolizma. Oni su dio širih sustava značenja i identiteta koje društveni akteri čitaju, interpretiraju, te na temelju istih donose odluke o djelovanju (Alderman 2010). Stoga su pojavnost, karakter i pozicioniranje toponima na kartama istodobno i karta odnosa među prostornim identitetima. Iz toga proizlazi da je praćenjem pojedinog toponima ili njegove srodne inačice na kartama nastali u različitim razdobljima, te u posljedičnim političkim i upravnim okolnostima, moguće rekonstruirati i evoluciju, odnosno dinamiku njegovoga prostornog značenja, simbolizma i prostorne referentnosti.

Kartografski prikazi koji uključuju toponim *Zagora* u kontekstu prostornih cjelina dalmatinskoga zaobalja u bilo kojoj varijanti razmjerno su malobrojni. Razlog tomu leži ponajprije u činjenici da regija takvog imena u posljednjim stoljećima praktički nije kontinuirano postojala u okvirima upravnih ustroja državnih organizacija koje su upravljale zaobalnim prostorom sve od prestanka osmanske vlasti i nahije *Zagorje* (Matas i Faričić 2011). No, unatoč tome, svijest o Zagori kao zasebnoj prostornoj cjelini, obilježenoj prožimanjem specifične prirodne osnove, te socioekonomskih i socio-kulturnih sastavnica, itekako je prisutna na širem prostoru središnjega zaobalnog pojasa južne Hrvatske (Vukosav 2011). Štoviše, slične prirodno-geografske i sociogeografske odlike koje premašuju načelne tradicijske granice užega šibenskog i splitskog zaobalja daju naslutiti da su percepcija i identitet tradicijske regije takvog imena očigledno širi od uvriježenih historijskogeografskih predodžbi.

Imajući u vidu različita stajališta stručnjaka, osnovni je cilj ovoga rada nastojanje da se analizom odabranih kartografskih prikaza utvrdi opseg prostorne referentnosti toponima *Zagora* i njegovih inačica u dalmatinskom zaobalju. Pritom je temeljna hipoteza da je referentnost spomenutog toponima kao nositelja prostorne identifikacije istoimene tradicijske regije tijekom 20. stoljeća proširena u odnosu na granice povijesne Zagore, te da je takvo definiranje obuhvata opravdano s geografskog stajališta. U zaključcima se utvrđene promjene

u kartografskoj percepciji obuhvata dodatno obrazlažu, čime se doprinosi spoznaji o promjenama u regionalnim identitetima zaobalja uzrokovanim dinamikom socio-geografskih i historijskogeografskih trendova.

2. Prethodna istraživanja

Problematici istraživanja prostora srednjojedalmatinskog zaobalja dosad se pristupalo i u teorijskom i u empirijskom smislu, putem brojnih znanstvenih i stručnih članaka i studija objavljenih u različitim publikacijama. U nizu općih i specifičnih osvrtu i istraživanja koji pružaju vrijedan izvor informacija upotrebljivih u praćenju i definiranju regionalne homogenosti i prevladavajućih povijesnih i suvremenih trendova u istraživanom prostoru ističu se radovi Matasa (1993, 2001) i Derada (1976). Od novijih radova, među ključnima za razumijevanje sociogeografskih promjena u istraživanom prostoru ističe se Faričić (2011) s radom o litoralizaciji, odnosno njenim implikacijama za prostor zaobalja, u okvirima zbornika „Zagora između stočarsko-ratarske tradicije te procesa litoralizacije i globalizacije“. U istom zborniku, relevantan je i rad Šimunovića (2011) o razvoju naseljenosti u zagorskom pojasu u okvirima različitih tipova ekonomija, te rad Magaša i Blaće (2011) koji obrađuje geografske osnove općine Unešić kao sastavnog dijela zagorskog prostora. Vrijedan doprinos geografskom, povijesnom, etnološkom, kartografskom, antropološkom i drugim pristupima istraživanju Dalmatinske zagore predstavlja opsežni zbornik „Dalmatinska zagora – nepoznata zemlja“, posebice radovi Belamarića (2007), Čosića (2007) i Mlinarić (2007).

U kontekstu upotrebe toponimije kao nositelja identiteta, te praćenja promjena kroz različite pristupe u geografiji i kartografiji, ističu se radovi Faričića (2011), Fuerst-Bjeliš (2000, 2011) te Mirošević (2011). U inozemnoj literaturi u empirijskom smislu valja istaknuti američke znanstvenike Aldermana (2010), Zelinskog (1980) i Barkera (2005), dok u teorijskom smislu relevantnu osnovu pružaju Claval (1998), Entrikin (1991) i Paasi (2003). Ideju o karti kao društveno konstruiranoj slici, odnosno dokumentu društvenog poretka i sredstvu detekcije različitih društvenih, političkih i drugih konotacija razrađuju Harley (2001), Panofsky (1983) i drugi.

3. Metodološki pristup

Osnovni je pristup u ovome radu analiza odabranih povijesnih i novih kartografskih prikaza, odnosno njihovih isječaka na kojima je prisutan toponim *Zagora* ili njegove inačice u kontekstu imena za uže ili šire područje srednjojedalmatinskoga zaobalja, s ciljem induktivnog

Figure 3. Excerpt from Croatia during the time of King Tomislav, 1942, in *History of the Croatian Lands of Bosnia and Herzegovina* (Pandžić 1992)

Slika 3. Isječak karte naziva Hrvatska za vrijeme kralja Tomislava iz 1942. iz: *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine* (Pandžić 1992)

from the mid-20th century which attempted to reconstruct spatial relations in the Croatian Kingdom of the 10th century.

The first example is a map by Stjepan Srkulj dated 1937, entitled *Croatia during the reign of King Tomislav* (*Hrvatska za kralja Tomislava*), part of *Croatian History in 19 Maps* (URL 1). Among the names of historical Croatian districts which are known to have existed as administrative units of the Croatian kingdom, the choronym *Zagorje* also appears on the map. Its position suggests an overlap with the Šibenik and Split hinterlands, commonly perceived as historical Zagora, or Zagora in the narrower sense (Figure 2). Since there is no mention in the known historical sources of an official district by that name, it may be assumed that the inclusion of the choronym on the map is related to the traditional presence of the geographic name in the early Middle Ages, bearing in mind that some authors mention a parish named *Zagorje* in the Trogir diocese in 1185 (Kužić, 1997). The choronym *Zagorje* also appears in the second example – a map called *Croatia during the time of King Tomislav*, published in Sarajevo in 1942 in the book *History of the Croatian Lands of Bosnia and Herzegovina* (Figure 3). In this cartographic representation, the toponym is also placed within the known framework of the historical Zagora

accepted by scholars. Evidently, the lack of more precise data on administrative and territorial changes during the time of Croatia's national rulers, and clear indications of the presence of the geographic name in terms of a traditional region, combined with contemporary perceptions of spatial identities, inspired the authors of both examples to include the toponym on 10th century maps of the medieval Croatian kingdom.

5 Zagora in 18th century Venetian cartographic representations

Among authentic historical maps, the occurrence of the toponym *Zagora* or its variants is most common on Venetian ones. Three examples from the 18th century stand out, the oldest dated 1718 and entitled *Dissegno corografico della provinzia di Dalmazia* by an unknown author (Figure 4). The toponym appears in an excerpt from this cartographic representation, in the Venetian form of an older variant (*Xagorgie*). The positioning of the toponym implies the inclusion of Šibenik's hinterland to the north-east of Trtar (*Monti Tartari*), bordered to the north and east by the River Čikola (*Cicola*) and Mt. Moseć (*Mosoch*), and to the southwest and south by the area of Boraja (*Boraia*) and Mts. Opor and Kozjak. Also, the

zaključivanja o promjenama u percepciji obuhvata regije. Zaključci o percepciji regije takvog imena, kao i prostornom obuhvatu na koji se odnosi donose se na temelju praćenja pozicioniranja toponima kao odraza svijesti o prostornim odnosima. Usporedbom pozicioniranja istraživanog toponima na izvornim kartama ili onima koje rekonstruiraju prostorne odnose iz prošlosti sa novijim prikazom nastalim nakon osamostaljenja Republike Hrvatske stječu se uvidi o dinamici i razvoju percepcije Zagore, odnosno o evoluciji prostornog značenja geografskog imena u dalmatinskomu zaobalju.

Analiza uključuje dvije karte koje rekonstruiraju prostorne odnose iz srednjega vijeka, tri mletačka kartografska prikaza istraživanog prostora iz 18. stoljeća, zatim jedan prikaz iz razdoblja Kraljevine Jugoslavije, odnosno Banovine Hrvatske, isječak karte NR Hrvatske iz 1949. godine, te isječke iz „Zemljopisnog Atlasa Republike Hrvatske“ iz 1993. godine.

4. Zagora u rekonstrukcijama prostornih odnosa iz 10. st.

S obzirom na oskudnost povijesnog spomena Zagore kao formalne ili tradicijske regije u kartografskim izvorima, rekonstruirati njezin obuhvat u ranijim razdobljima, naročito u ranom Srednjem vijeku, razmjerno je teško. Razlog takvoj oskudnosti upravo je u činjenici da je regiji takvog naziva najčešće nedostajao upravni kontinuitet. U novije vrijeme, znanstvenici i stručnjaci u svojim su kartografskim rekonstrukcijama srednjovjekovnih regija u Hrvatskoj inačicu toponima (*Zagorje*) uglavnom smještali u okvire povijesne regije. Dva prikaza iz 20. st. čiji su autori nastojali rekonstruirati prostorne odnose u Hrvatskom Kraljevstvu u 10. st. svjedoče o toj činjenici.

Prvi primjer je karta autora Stjepana Srkulja iz 1937. godine, naziva „Hrvatska za kralja Tomislava“ koja je dio

Figure 4. Excerpt from *Disegno corografico della provincia di Dalmazia* by an unknown author, dated 1718, with the toponym *Xagorgie* (source: National Archive in Zadar, Geographic and topographic maps of Dalmatia, call no. 6)

Slika 4. Isječak karte *Disegno cocografico della provincia di Dalmazia* nepoznatog autora iz 1718. Godine, s toponimom *Xagorgie* (izvor: Državni arhiv u Zadru, Geografske i topografske karte Dalmacije, sign. 6)

Figure 5. Excerpt from a reproduction of an engraving entitled *Tabula Comitatus Zarensis et Sibenicensis ad illustrationem* (by Joseph Marianus), Appendix 8 in *Viaggio in Dalmazia* by Alberto Fortis, 1774 (source: Fortis, A., *Put po Dalmaciji*, Croatian edition, 1984)

Slika 5. Isječak reprodukcije bakroreza *Tabula Comitatus Zarensis et Sibenicensis ad illustrationem* (autor Joseph Marianus); prilog br. 8 u knjizi *Viaggio in Dalmazia* Alberta Fortisa iz 1774. (izvor: Fortis, A., *Put po Dalmaciji*, hrvatsko izdanje, 1984)

toponym Zmina (*Smina*) is visible in the east, indicating the contemporary separate perception of this area, although in later centuries came to be perceived as part of historical Zagora.

Another Venetian cartographic source containing the toponym is a map entitled *Tabula Comitatus Zarensis et Sibenicensis ad Illustrationem* by Joseph Marianus, that appears as Appendix 8 in the famous travel book by Alberto Fortis, *Viaggio in Dalmazia*, first published in Venice in 1774 (Figure 5). The map shows the administrative units or counties (*contadi*) of Zadar and Šibenik, which at that time included the area from southern Velebit in the west to Drniš and Rogoznica in the east, along with the northern Dalmatian islands. Besides the natural elements such as the relief and hydrographic network of

the area, and the settlements, the map includes geographic names among which *Kotar*, *Bukovizza* (Bukovica), *Petrovopoglie* (Petrovo polje) and *Zagorie* (Zagorje) stand out. These names denote the traditional regions of the area. The toponym *Zagorie* appears on the part of the map showing the bordering area of the county of Šibenik, as is evident from the dotted line denoting an administrative border. Here the perception of *Zagorie* refers as in the previous example to a belt of the hinterland between Šibenik and Trogir, with the River Čikola (*Cicolla*) forming its northern boundary.

The third cartographic example from the 18th century is a map by Pietro Santini entitled *Nouvelle carte de la Partie Occidentale de Dalmatie* made in Venice in 1780. The map shows the Croatian lands around the Triplex Confinium, with the boundaries between the Venetian Republic, the Ottoman Empire and the Habsburg Monarchy marked according to the Požarevac peace treaty of 1718. The excerpt from the map (figure 6) shows the variant of the toponym (*Xagorgie*) placed similarly to the two previous examples, with the exception of several settlements in the immediate Trogir hinterland. It is interesting that even on this map, the lands in the East towards Zmina are not included in the area indicated by the toponym. Also, in comparison to the 1718 map, some settlements in the Trogir hinterland, such as Bristivica (*Bristuizza*), Ljubitovica (*Gliubutuizza*) and Prapatnice (*Prapatnizza*) are not included in the range of the toponym.

6 Position of the toponym *Zagora* on selected maps before and after World War II

Although there was considerable discontinuity regarding its presence in the administrative organizations of the states that governed the area of the Dalmatian hinterland, the inclusion of the toponym in more modern maps is also relatively rare. However, the name *Zagora* has featured in the context of the identity of the area, primarily due to tradition, and later due to an increasing contrast in development between the hinterland and the littoral, especially during the late 20th century. Though it is today mostly used to denote a wider area, extending from the River Krka and Knin to Vrgorsko polje, the name *Zagora* has obviously survived and prevailed in public discourse, due to the natural and sociogeographic homogeneity of the area. On the other hand, it seems to be losing its initial relevance in differentiating the hinterland's historical regions and denoting the narrower region of historical Zagora.

Contemporary 20th century sources indicate the gradual disappearance of what was once a clear distinction between the two spatial references, and the more

publikacije Hrvatska povijest u 19 karata (URL 1). Uz imena hrvatskih župa za koje se razmjerno pouzdano zna da su postojale u to vrijeme kao ustrojbene jedinice Hrvatskoga Kraljevstva, naveden je i horonim *Zagorje*. Njegovo pozicioniranje sugerira preklapanje s današnjim dijelovima šibenskoga i splitskoga zaobalja koji se percipiraju kao povijesna Zagora, odnosno Zagora u užem smislu (slika 2). S obzirom na to da u povijesnim izvorima nema spomena o županiji koja bi nosila takav naziv u to vrijeme, može se pretpostaviti da je uključenje toponima vezano uz tradicijsku prisutnost ovoga pojma u ranom srednjovjekovlju, tim više što pojedini autori govore o župi *Zagorje* i njenom priključenju Trogirskoj biskupiji 1185. godine (Kužić 1997). Slično pozicioniranje toponima *Zagorje* prisutno je i na drugom primjeru – karti naziva *Hrvatska za vrijeme kralja Tomislava*, izdanoj u Sarajevu 1942. u sklopu knjige „Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine“ (slika 3). I na ovome kartografskom prikazu, toponim *Zagorje* također je prikazan u okvirima povijesne Zagore o kojoj govore suvremeni autori. Po svoj prilici, nedostatak preciznijih podataka o

upravno-teritorijalnim promjenama u vremenu narodnih vladara uz istodobne indikacije dugogodišnje tradicionalne prisutnosti geografskog imena u prostornim odnosima, kao i tradicijsko poimanje prostornih identiteta u vrijeme izrade karata, potaknuli su autore obaju navedenih primjera da uključe toponim u karte srednjovjekovnoga hrvatskog kraljevstva iz 10. st.

5. *Zagora* na mletačkim kartografskim prikazima iz 18. st.

Među autentičnim starim kartografskim prikazima pojavnost toponima *Zagora* ili njegovih inačica najprisutnija je na onima mletačke izrade. Ističu se tri primjera iz 18. stoljeća, od kojih je najstariji onaj iz 1718. godine, karta naziva „Dissegno corografico della provinzia di Dalmazia“ nepoznatog autora (slika 4). Na isječku ovoga kartografskog prikaza vidljiv je istraživani toponim, i to u mletačkoj inačici starijeg naziva za ovo područje (*Xagorgie*). Prostor koji je toponimom obuhvaćen uključuje šibensko zaobalje sa sjeveroistočne

Figure 6. Excerpt from *Nouvelle Carte de la Partie Occidentale de Dalmatie*, 1780, by Pietro Santini (source: National Archive in Zadar, Geographic and topographic maps of Dalmatia, call no. 26)

Slika 6. Isječak karte *Nouvelle Carte de la Partie Occidentale de Dalmatie* iz 1780. autora Pietra Santinija (izvor: Državni arhiv u Zadru, Geografske i topografske karte Dalmacije, sign. 26)

Figure 7. Excerpt from *Karta Banovine Hrvatske* (1939), by Zlatko Špoljar (Pandžić, 1992, PMH31917)
Slika 7. Isječak Karte Banovine Hrvatske (1939) autora Zlatka Špoljara (Pandžić, 1992; HPM/PMH31917)

common use of the name as a designation for the wider area, especially in informal public discourse (Vukosav, 2011). Besides the natural-geographic and developmental homogeneity of the wider area, the reasons for this trend obviously lie in the use of the same toponym for both spatial contexts, and the lack of the historical region's presence in modern administrative divisions, which would have emphasized its distinctness and kept it in the collective perception. This trend is evident from three selected examples of 20th century maps.

An indication of a wider perception of Zagora in comparison to its more limited historical territory can be seen on *Karta Banovine Hrvatske* (*Map of Banovina Croatia*) by Zlatko Špoljar, dated 1939 (Pandžić 1992). On this map, the toponym *Zagora* is placed over a wider area that, besides the historical zone, also includes the narrow belt of the Split hinterland, and the area behind Mt. Mosor. Overall, the map indicates Zagora's territorial range in the hinterland belt between the Rivers Krka and Cetina, excluding the more distant areas of Sinj, Vrlika, and Boraja (Figure 7). Compared to the traditional position of the toponym on 18th century Venetian maps, these changes show the relevance of the perception and application of the toponym in the Split and Omiš hinterlands.

Similar placing of the toponym can be seen on *Karta Narodne Republike Hrvatske* (*Map of the People's Republic of Croatia*) by I. Milohnoja, dated 1949 (Pandžić, 1992). The map includes the choronyms of several traditional regions, such as *Bukovica*, *Ravni kotari* and *Zagora*. On this map, the toponym is also positioned over a wider area than that implied by its earlier historical context. However, in comparison to Špoljar's map of 1939, it does not refer to the hinterland of Omiš, but extends behind Mosor and to the town Trilj (Figure 8). In other words, on both maps, Zagora's range is seen to be greater, but still limited to a narrower perception, closer to the historical one.

The more prominent application of the geographic name *Zagora* to the wider central Dalmatian hinterland was obviously asserted later on, due to deruralization and depopulation processes in the hinterland, in favour of the industrialized and economically more active littoral area, to which most of the population migrated. Important factors in the process were urbanization and suburbanization in the area of the 'Split basin', where industrialization was most intense and the influx of the hinterland population most prominent (Šimunović, 2011). Developmental processes in the littoral area were not accompanied by parallel developments in the hinterland belt,

strane Trtara (*Monti Tartari*), sa sjevera i istoka omeđen rijekom Čikolom (*Cicola*) i Mosećem (*Mosoch*), dok je na jugozapadu i jugu očigledno omeđen prostorom Boraje (*Boraia*) te Opora i Kozjaka. Također, na istoku je vidljiv toponim Zmina (*Smina*), što upućuje na tadašnje još uvijek zasebno poimanje ovoga prostora, iako je on u međuvremenu shvaćen kao dio povijesne Zagore.

Drugi mletački kartografski izvor koji sadrži istraživani toponim je karta naziva „*Tabula Comitatus Zarenensis et Sibenicensis ad Illustrationem*“ autora Josepha Marianusa, koja se pojavljuje kao prilog br. 8 (Tab. VIII) u čuvenome putopisnom djelu Alberta Fortisa „*Viaggio in Dalmazia*“ (Put po Dalmaciji) izvorno izdanom u Veneciji godine 1774. (slika 5). Karta prikazuje teritorijalne jedinice, tzv. „okružja“ (*contadi*) Zadra i Šibenika koje su u to vrijeme obuhvaćale područje od južnog Velebita na zapadu do Drniša i Rogoznice na istoku, kao i pripadajuće sjevernodalmatinske otoke. Osim prikaza prirodno-geografskih sastavnica, u prvom redu reljefa i hidrografske mreže, te naselja, ističu se geografska imena Kotar, Bukovizza (Bukovica), *Petrovopoglie* (Petrovo polje) i *Zagorie* (Zagorje). Ova imena označavaju pojedine regije prikazanog područja uz koje se vezuje izvorno i tradicionalno nazivlje. Pozicioniranje toponima *Zagorie* izvedeno je na dijelu karte koji predstavlja granični prostor šibenskog okružja, što je vidljivo po isprekidanoj crti koja dijeli prostor označen geografskim imenom, a koja očigledno označava upravno-teritorijalnu među. Percepcija prostora nazvanog *Zagorie* ovdje se također i u sličnom obimu odnosi na prostor dijela zaobalja između Šibenika i Trogira, s rijekom Čikolom (*Cicolla*) kao sjevernom međom.

Figure 8. Excerpt from *Narodna Republika Hrvatska* by A. Milohnoja, original scale 1:1,000,000 (Pandžić, 1992; NSB, X-H-A-9)

Slika 8. Isječak karte *Narodna Republika Hrvatska* autora A. Milohnoje (1949), izvornog mjerila 1:1 000 000 (Pandžić, 1992; NSB, X-H-A-9)

Treći kartografski primjer iz 18. stoljeća karta je autora Pietra Santinija „*Nouvelle carte de la Partie Occidentale de Dalmatie*“ izrađena u Veneciji 1780. godine. Karta prikazuje hrvatske zemlje u širem okruženju „*Triplex Confiniuma*“, s označenim granicama između Mletačke Republike, Osmanskog Carstva i Habsburške Monarhije, kako su dogovorene Požarevačkim mirom 1718. U isječku (slika 6) je vidljiv istraživani toponim (*Xagorgie*) pri čemu je pozicioniran na sličan način kao i u prethodna dva prikaza, uz iznimku pojedinih naselja u užem trogirskom zaobalju. Znakovito je da prostor označen ovim toponimom ni na ovom prikazu ne uključuje istočna područja prema Zmini, a toponim za razliku od karte iz 1718. ne obuhvaća ni dio naselja trogirskoga zaobalja poput Bristivice (*Bristuizza*), Ljubitovica (*Gliubutuizza*) i Prapatnice (*Prapatnizza*).

6. Pozicioniranje toponima *Zagora* u odabranim kartografskim prikazima prije i nakon Drugoga svjetskog rata

S obzirom na već spomenuti diskontinuitet prisutnosti u upravnim ustrojima državnih zajednica koje su vladale nad područjem dalmatinskoga zaobalja, istraživani toponim prilično se rijetko prikazivao i u novijim zemljovidima. No, očigledan identitet tog prostora vezan uz ime *Zagora* opstajao je u prvom redu zahvaljujući tradiciji, a potom i sve većem razvojnom kontrastu između zaobalja i priobalja, naročito tijekom druge polovice 20. st. Naziv *Zagora*, danas uglavnom korišten za prostorno šire područje od Krke i Kninskog prostora do Vrgorskog polja, koji se očigledno ustalio uslijed razmjerne prirodne i sociogeografske sličnosti, postupno prevladava u javnom diskursu. S druge strane, toponim sve više gubi prvotnu relevantnost u raščlambi pojedinih historijskih regija u zaobalju i označavanju užeg područja povijesne Zagore.

Suvremeniji izvori iz 20. st. ukazuju na postupno gubljenje jasne razlike između poimanja dvaju prostornih pojmova različitog obima i sve češće korištenje geografskog imena u širem smislu, naročito u neformalnom javnom diskursu (Vukosav 2011). Osim prirodno-geografske, ali i razvojne homogenosti šireg prostora, uzroci tome su i identičnost u imenovanju, te nepostojanje suvremenije upravne jedinice koja bi Zagoru u užem smislu jasno izdvojila i naglasila njezinu povijesnu teritorijalnost intenzivnije ju prenoseći u kolektivnu percepciju šire javnosti. Takav trend vidljiv je u tri odabrana primjera kartografskih prikaza iz 20. stoljeća.

Naznake šire percepcije Zagore u odnosu na njezinu historijskogeografsku teritorijalnost vidljive su već na

Figure 9. The toponym *Zagora* in *Zemljopisni atlas Republike Hrvatske* (1993), excerpt from the sheet ‘Split – Šibenik – Sinj’, original scale 1:500,000

Slika 9. Toponim *Zagora* u *Zemljopisnom atlasu Republike Hrvatske* (1993), isječak lista „Split – Šibenik – Sinj“, izvornog mjerila 1:500 000

where they were substantially slower and weaker, mostly located in traditional urban centres, whose populations grew as a result, yet not nearly enough to compensate for population losses in the region as a whole. The villages lost their young, productive inhabitants, the mountain-type economy practically vanished and it was obvious that these processes affected the perception of the hinterland, which assumed the negative features of socioeconomic homogeneity (Faričić, 2011). Its vicinity to the Split basin and its lack of urban and industrial centres weakened the perception of the historical *Zagora* further, and the name that originated in a geographic term (“behind the mountain”) came to be identified with an increasingly socioeconomically uniform, wider hinterland area.

7 The modern cartographic perception of *Zagora*

The results of these processes have obviously had a significant effect on changes in the modern perception of *Zagora* since the Republic of Croatia gained independence. This is evident in public discourse today, and the

media tend to use the name of the region in a wider context (Vukosav, 2011). Moreover, the transformation of the toponym’s spatial reference is evident in excerpts from maps in *Zemljopisni atlas Republike Hrvatske* (*Geographic Atlas of the Republic of Croatia*) published in 1993 for use in secondary schools. This clearly indicates there has been a change and incursion of the wider perception of *Zagora*, even in formal, scientific, geographic discourse. On sheets showing the area of the Dalmatian hinterland, there are multiple examples of the toponym *Zagora*, and excerpts from two different sheets show the toponym in different locations. On the sheet ‘Split – Šibenik – Sinj’, depicting the area of central Dalmatia, it appears in the area of the historical *Zagora*, and also in the area of the Omiš hinterland with the western part of the Imotski area (Figure 9), while on the sheet ‘Makarska – Vis – Korčula’ it is placed in areas on the continental side of Mt. Biokovo (Figure 10).

The northwestern position of the toponym *Zagora* on the sheet ‘Split – Šibenik – Sinj’ in the atlas is almost identical to its historical extent. The toponym is positioned parallel to Moseć hill, along its southwestern side,

„Karti Banovine Hrvatske“ autora Zlatka Špoljara iz 1939. godine (Pandžić 1992). Na ovom prikazu toponim *Zagora* ucrtan je preko šireg područja koje, uz povijesno područje, zauzima i prostor užega splitskog zaobalja, te Zamosorja. Karta implicira teritorijalni obuhvat Zagore u užem pojasu zaobalja između Krke i Cetine, koji ne uključuje udaljenija područja Sinja i Vrlike, niti prostor Boraje (slika 7). Ove promjene u odnosu na tradicionalno prikazivanje na prethodno navedenim mletačkim kartama iz 18. stoljeća vidljive su u smislu širenja percepcije i primjene toponima i na područje zaobalja Splita i Omiša.

Slično se pozicioniranje toponima može vidjeti i na „Karti Narodne Republike“ Hrvatske iz 1949., autora I. Milohnoje (Pandžić 1992). Karta uključuje horonime nekoliko tradicijskih regija poput Bukovice i Ravnih kotara, te Zagore. Na ovom je kartografskom prikazu istraživani toponim također pozicioniran šire u odnosu na prvotni povijesni kontekst, ali u odnosu na Špoljarovu kartu iz 1939. ne uključuje prostor omišškoga zaobalja, već na jugoistoku obuhvaća područje do Trilja i Zamosorja (slika 8). Drugim riječima, još je uvijek ustaljena tradicionalna predodžba Zagore vezana uz uže, odnosno povijesno poimanje regije.

Izraženije vezivanje primjene geografskog imena *Zagora* za šire srednjodalmatinsko zaobalje po svoj je prilici nastupilo kasnije, uslijed deruralizacije i depopulacije zaobalnog područja u korist industrijaliziranog i ekonomski aktivnijeg priobalja u narednim desetljećima. Pritom su vrlo izražen čimbenik bile urbanizacija i suburbanizacija u području tzv. „splitskog bazena“ gdje je industrijalizacija bila najintenzivnija, a priljev stanovništva iz zaobalja najizrazitiji (Šimunović 2011). Razvojne procese u priobalju nije pratio adekvatan razvoj u zagorskom pojasu, odnosno bio je znatno slabiji, te uglavnom vezan za pojedina tradicionalno urbana središta koja su uslijed industrijalizacije povećala broj stanovnika, no taj porast ni približno nije kompenzirao gubitak stanovništva u zaobalju kao cjelini. Sela su izgubila mlado i fertilno stanovništvo, planinski je tip ekonomije gotovo iščeznuo, a očito je da su takvi procesi znatno utjecali i na percepciju zaobalja koje je u novonastalim okolnostima poprimilo odlike socioekonomske homogenosti u negativnom smislu (Faričić 2011). Percepcija povijesne Zagore u okolnostima blizine splitskom bazenu i nepostojanja vlastitih urbanih središta s industrijom po svoj je prilici dodatno oslabljena, a njezino ime koje proizlazi iz geografske odrednice („izagore“) sve se više počelo poistovjećivati sa širim područjem zaobalja koje postaje sve uniformnije u socioekonomskom smislu.

7. Suвременa kartografska percepcija Zagore

Okolnosti proizišle iz spomenutih procesa očito su značajno utjecale na promjenu u percepciji Zagore u suvremenu doba, nakon osamostaljenja Republike Hrvatske. To je vidljivo u današnjemu javnom diskursu i sredstvima javnog priopćavanja gdje se taj pojam u najvećoj mjeri koristi u kontekstu njegova šireg značenja (Vukosav 2011). Štoviše, transformacija prostorne referentnosti toponima vidljiva je i na isječcima karata iz „Zemljopisnog atlasa Republike Hrvatske“ izdanog 1993. za potrebe srednjoškolskog obrazovanja koji zorno ukazuju na navedenu promjenu i svojevrsni prodor šireg poimanja obuhvata čak i u diskurs geografske struke i znanosti. Naime, na kartama se ovaj toponim pojavljuje multiplicirano, a kartografski prikazi dvaju različitih listova uključuju pozicioniranje toponima *Zagora* na različitim lokacijama – na listu „Split – Šibenik – Sinj“ koji prikazuje srednjodalmatinski prostor vidljiv je na dijelu lista s područjem povijesne Zagore s jedne, te omišškoga zaobalja sa zapadnim dijelom Imotske krajine s druge strane (slika 9), dok je na listu „Makarska – Vis – Korčula“ prikazan na prostoru Zabiokovlja (slika 10).

Sjeverozapadno pozicioniranje toponima na listu „Split – Šibenik – Sinj“ u atlasu u suštini je gotovo identično povijesnom prikazivanju Zagore. Toponim je postavljen paralelno s brdom Moseć, s njegove jugozapadne strane, te se referira na prostor od naselja Unešić, Čvrležvo i Visoka na sjeverozapadu do Lećevice, Gizdavca i Dugobaba na jugoistoku. Na istom listu, druga lokacija pozicioniranja toponima pokriva prostor od Ugljana i Novih sela u području donjeg toka Cetine, preko Šestanovca i ostalih sela brdsko-planinskog dijela Imotske krajine do Krstatica i Runovića na jugoistoku. Na drugom je, pak, relevantnom listu toponim pozicioniran u smislu referentnosti na kompletnu Imotsku krajinu i Zabiokovlje, sve do brdsko-planinskog područja Vrgorske krajine s planinom V. Šibenik (1314 m), Župsko-raščanskom udolinom i naseljima Raščane, Poljica Kozička, Zavojane i Stilja.

Ovakvo pozicioniranje toponima u atlasu iz 1993. upućuje na izražavanje novije percepcije Zagore, odnosno na razmjerno gubljenje jasne razlike između užeg i šireg poimanja ove regije u suvremenom diskursu. Tradicionalno poimanje povijesne Zagore u određenom je smislu uvaženo tek kroz spomenuto pozicioniranje toponima u gornjem lijevom uglu lista „Split – Šibenik – Sinj“. No, kako je u svim slučajevima korišten identičan font i način prikazivanja toponima, izvjesno je da autor multipliciranjem toponima nije imao namjeru ukazati na razlike u regionalnom poimanju, već izraziti jedinstveno shvaćanje Zagore u širem smislu.

and refers to the area from the settlements of Unešić, Čvrljevo and Visoka in the northwest to Lećevecica, Gizdovac and Dugobabe in the southeast. On the same sheet, there is another occurrence of the toponym, referring to the area from Ugljane and Nova sela in the lower reach of the River Cetina, across Šestanovac and the mountainous parts of the Imotski area, to the settlements of Krstajice and Runovići in the southeast. On the other sheet, the toponym covers the whole traditional area of Imotski and the continental side of Mt. Biokovo, including the mountainous parts of the Vrgorac area with Veliki Šibenik (1,314 m), the Župa-Rašćane valley and the settlements of Rašćane, Poljica Kozička, Zavojske and Stilja.

This placing of the toponym in the 1993 atlas indicates an expression of the contemporary perception of Zagora, with the loss of any clear distinction between the narrower and broader perceptions of the region. The traditional perception of historical Zagora can be traced partially in the positioning of the toponym in the upper left corner of the sheet Split – Šibenik – Sinj'. However, since the toponym occurs several times and an identical font and size are used in all cases, the author's intention was not to make a distinction in regional perceptions, but rather to express the unique view of Zagora in the broader sense.

8 Conclusion

This analysis of the placing of the toponym *Zagora* in selected cartographic sources has revealed two facts – the first referring to the perception of the immediate extent of Zagora on maps from the time of the Venetian administration, and later historical maps which reconstructed historical spatial relations in the Middle Ages, and the second implying a gradual change in the spatial reference of the toponym during the 20th century. Chronologically, it can be said that the perception of the

historical, narrower Zagora has weakened while that of the broader Zagora (*Dalmatinska zagora*) has grown more dominant. Despite the scarcity of cartographic sources that include the toponym *Zagora*, probably due to the discontinuity of territorial administration (the lack of a long-term, institutionalized region by that name in most administrations over the last few centuries), the selected examples indicate relatively clearly a transformation in terms of how its extent has been perceived. Bearing the historical criteria in mind, the narrower Zagora can be seen solely as a traditional sub-region. On the other hand, considering the expansion of the name's spatial relevance in the context of contemporary socio-geographic and political changes, a broader perception of its spatial reference is undoubtedly present in regional identity discourse. So, it should be clarified that in the case of the broader Zagora (*Dalmatinska zagora*), the homogeneity and uniformity of the area are obviously the consequences of mostly negative socioeconomic trends during the latter half of the 20th century, as well as the relational factor (the contrast between hinterland and littoral areas), while the perception of the historical Zagora has mostly been reduced to a local identity founded on traditional criteria.

Modern circumstances reflected in the process of economic globalization, significantly improved transport connections with the littoral area and the rest of Croatia, and stronger initiatives to include the hinterland in tourism in southern Croatia, are undoubtedly new factors that will create new perceptual relations regarding the perception of spatial identity in the area. Since spatial identity is dynamic, and geographic names are the key bearers of regional perceptions, it remains to be seen if and how the further perceptual homogenization of the hinterland regions will progress, and to what extent new socioeconomic trends will influence changes in the contemporary perception of Zagora as the wider, central Dalmatian, hinterland belt.

References / Literatura

- Alderman, D. (2010): Place naming and the politics of identity: A view from Martin Luther King Jr. Blvd., USA; *Interaction*, Vol. 38, no. 3; 10-14
- Barker, J. (2005): The major vernacular regions of Tennessee, master's thesis; Graduate College of Marshall University; 43 str.
- Belamarić, J. (2007): Dalmacija od mora do iza gora; zbornik radova u povodu izložbe „Dalmatinska zagora – nepoznata zemlja“ (ed. Belamarić, J., Grčić, M.), 4 September – 21 October 2007; Ministry of Culture of the Republic of Croatia, 17-41.
- Claval, P. (1998): An introduction to Regional Geography, translated by Ian Thompson, Blackwell Publishers, Oxford, UK, p. 299.
- Čosić, S. (2007): Zagora na starim zemljopisnim kartama i katastarskim planovima; zbornik radova u povodu izložbe „Dalmatinska zagora – nepoznata zemlja“ (ed. Belamarić, J., Grčić, M.), 4 September – 21 October 2007; Ministry of Culture of the Republic of Croatia, pp. 205.-220.
- Derado, K. (1976): Trogirski zagora – suvremeni tokovi razvojnog procesa geografske sredine, *Geografski glasnik*, no. 38, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb.

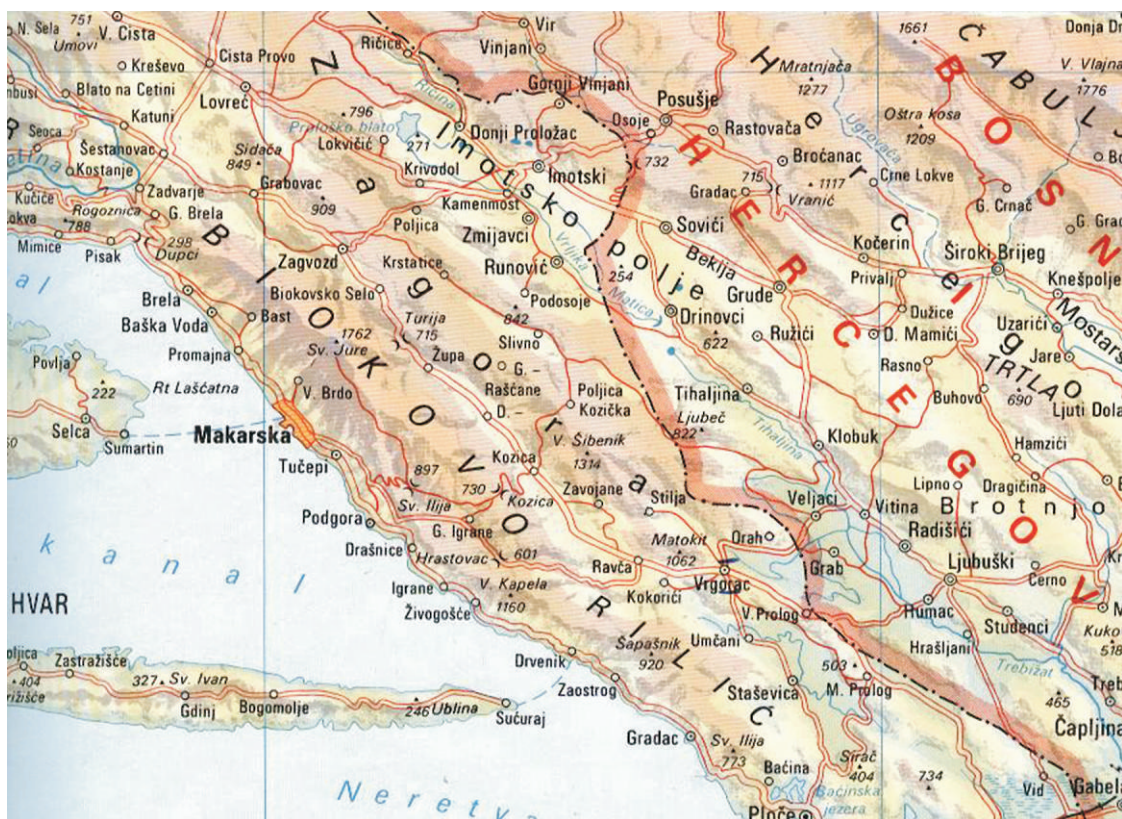

Figure 10. The toponym *Zagora* in *Zemljopisni atlas Republike Hrvatske* (1993), excerpt from the sheet 'Makarska – Vis – Korčula', original scale 1:500,000

Slika 10. Toponim *Zagora* u *Zemljopisnom atlasu Republike Hrvatske* (1993), isječak lista „Makarska – Vis – Korčula“; izvornog mjerila 1:500 000

8. Zaključak

Analiza pozicioniranja toponima *Zagora* u odabranim kartografskim izvorima ukazala je na dvije činjenice – prvu, koja se odnosi na povijesno, uže poimanje obuhvata Zagore u kartama iz razdoblja mletačke uprave i novijim kartama koje rekonstruiraju prvotne prostorne odnose u Srednjemu vijeku, te drugu, proizišlu iz postupnih promjena u referentnosti toponima kroz 20. stoljeće. Kronološki se može govoriti o slabljenju percepcije povijesne Zagore, te jačanju one vezane uz Dalmatinsku zagoru ili Zagoru u širem smislu. Unatoč oskudnosti kartografskih izvora koji uključuju toponim *Zagora*, vjerojatno zbog činjenice diskontinuiteta upravne teritorijalnosti (nedostatak dugotrajnije institucionalizacije regije s tim imenom u većini upravno-teritorijalnih ustrojstava u novijoj povijesti), odabrani primjeri relativno jasno ukazuju na transformaciju u percepciji njezinoga prostornog obuhvata. Uzevši u obzir historijskogeografske kriterije, *Zagora* se u užem smislu, dakle, nameće tek kao historijska i/ili tradicijska regija, dok se u svjetlu suvremenijih sociogeografskih i geopolitičkih promjena može govoriti o nedvojbenom širenju poimanja tog naziva i snažnijoj

percepciji takvoga identitetskog diskursa. Pritom treba jasno razlučiti da je u kontekstu Dalmatinske zagore (*Zagore* u širem smislu) homogenost i uniformnost prostora očigledno određena većinom negativnim socioekonomskim trendovima tijekom druge polovine 20. stoljeća, te relacijskim čimbenikom (kontrast priobalja i zaobalja), dok je percepcija povijesne Zagore uglavnom svedena na lokalni identitet koji proizlazi iz tradicijskih kriterija.

Suvremene okolnosti očitovane u procesu ekonomske globalizacije, značajno bolje i kvalitetnije prometne povezanosti zaobalja s priobaljem i drugim krajevima Hrvatske, te sve snažnijih inicijativa da se prostor zaobalja uključi u turističku ponudu južne Hrvatske zasigurno predstavljaju nove čimbenike koji će u određenom smislu stvoriti i nove odnose u percepciji prostornih identiteta zaobalja. S obzirom da su prostorni identiteti dinamične kategorije, s geografskim imenima kao temeljnim nositeljima regionalne percepcije, ostaje otvoreno pitanje u kojemu će se smjeru (i hoće li) odvijati daljnja homogenizacija zaobalnih regija, te koliko će novi socioekonomski trendovi utjecati na daljnje promjene u aktualnoj percepciji Zagore kao širem zaobalnom prostoru srednje Dalmacije.

- Entrikin, J. N. (1991): *The Betweenness of Place: Towards a Geography of Modernity*, Macmillan Education Ltd., Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London, p. 196.
- Faričić, J. (2011): Zagora – dobitnik ili gubitnik u litoralizaciji srednje Dalmacije; Međunarodni znanstveni skup „Zagora između stočarsko-ratarske tradicije te procesa litoralizacije i globalizacije – zbornik radova (ed. Matas, M., Faričić, J.), Sveučilište u Zadru, Kulturni Sabor Zagore, Ogranak Matice Hrvatske Split; Zadar, Split; 101-115
- Faričić, J. (2011): Neki geografski aspekti proučavanja toponima; Geografska imena – zbornik radova s Prvoga nacionalnog savjetovanja o geografskim imenima (ed. Skračić, V., Faričić, J.) 23-24 October 2009, University of Zadar, Zadar, 51-66
- Fuerst-Bjeliš, B. (1999-2000): Toponimija i percepcija u prostoru Triplex Confinium: Morlakija; Radovi 32-33, 349-354.
- Fuerst-Bjeliš, B. (2011): Slike i mijene regionalnoga identiteta: geografska imena na kartama ranoga Novog vijeka (odabrani primjeri); Geografska imena – zbornik radova s Prvoga nacionalnog savjetovanja o geografskim imenima (ed. Skračić, V., Faričić, J.) 23-24 October 2009, University of Zadar, Zadar, 67-72.
- Fuerst-Bjeliš, B. (2014): Cartography revealed: multiculturalism and regional identities of the borderlands; *Revista Continentes (UFRRJ)*, year 5, n. 4, pp. 8-22.
- Harley, J. B. (2001): *The New Nature of Maps, Essays in the History of Cartography*, Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Kužić, K. (1997): *Povijest Dalmatinske Zagore*; Književni krug, Split, p. 385.
- Magaš, D., Blaće, A. (2011): Geografske osnove razvoja općine Unešić; Međunarodni znanstveni skup „Zagora između stočarsko-ratarske tradicije te procesa litoralizacije i globalizacije – zbornik radova (ed. Matas, M., Faričić, J.), Sveučilište u Zadru, Kulturni Sabor Zagore, Ogranak Matice Hrvatske Split; Zadar, Split; 131-193
- Matas, M. (1993): Mučko-lečevački prostor – historijsko geografski prikaz; Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, p. 223.
- Matas, M. (2001): Toponimija dijela Splitske zagore; Hrvatski geografski glasnik no. 63, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, 121-142.
- Matas, M., Faričić, J. (2011): Zagora – uvodne napomene i terminološke odrednice; Međunarodni znanstveni skup „Zagora između stočarsko-ratarske tradicije te procesa litoralizacije i globalizacije – zbornik radova (ed. Matas, M., Faričić, J.), Sveučilište u Zadru, Kulturni Sabor Zagore, Ogranak Matice Hrvatske Split; Zadar, Split; 45-74.
- Mirošević, L. (2011): Gradska toponimija kao nositelj kolektivnih identiteta; Geografska imena – zbornik radova s Prvoga nacionalnog savjetovanja o geografskim imenima (ed. Skračić, V., Faričić, J.) 23-24 October 2009, University of Zadar, Zadar, 83-92.
- Mlinarić, D. (2007): Glad i bolest u demografiji od 15. do 19. stoljeća; zbornik radova u povodu izložbe „Dalmatinska zagora – nepoznata zemlja“ (ed. Belamarić, J., Grčić, M.), 4 September – 21 October 2007, Ministry of Culture of the Republic of Croatia, 245-255.
- Panofsky, E. (1983): *Meaning in the Visual Arts*. University of Chicago Press, Chicago.
- Paasi, A. (2003): Region and place: regional identity in question; *Progress in Human Geography* 27(4); University of Manchester, 475-485
- Šimunović, I. (2011): Naselja Zagore između planinske, dolinske i obalne ekonomije; Međunarodni znanstveni skup „Zagora između stočarsko-ratarske tradicije te procesa litoralizacije i globalizacije – zbornik radova (ed. Matas, M., Faričić, J.), Sveučilište u Zadru, Kulturni Sabor Zagore, Ogranak Matice Hrvatske Split; Zadar, Split; 75-87.
- Vukosav, B. (2011): The geographic name of Zagora and its reference to areas in the Dalmatian hinterland in the selected newspaper medium, *Geoadria*, Vol. 16, No. 2, Hrvatsko geografsko društvo – Zadar, Zadar, 261-281.
- Zelinsky, W. (1980): North America's Vernacular Regions, *Annals of the Association of American Geographers*; 70 (1), pp. 1-16.

Sources / Izvori

- Dissegno corografico della provincia di Dalmazia (autor nepoznat), Zadar, c. 1718, Zadar State Archives, Geographic and topographic maps of Dalmatia, call no. 6.
- Fortis, A. (1984): Put po Dalmaciji; translation into Croatian of *Viaggio in Dalmazia, 1774.*; translated by Maras, M. I Novaković, D; ed. Zadro, B.; Globus, Zagreb, p. 303.
- Pandžić, A. (1992, 1993): Hrvatska i njezine granice na starim kartama; granice Hrvatske na zemljovidima od 12. do 20. stoljeća; Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 18-139.
- Santini, P. (1780.): Nouvelle carte de la Partie Occidentale de Dalmatie, Zadar State Archives, Geographic and topographic maps of Dalmatia, call no. 26
- Srkulj, S., Lučić, J. (1996): Hrvatska povijest u dvadeset pet karata, ed. Sor, I., AGM, Trsat, Zagreb.
- Zemljopisni atlas Republike Hrvatske (1993); ed. Bertić, I.; Školska knjiga, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb.
- URL 1 : <http://www.crohis.com/srkulj1.htm>, 20. 12. 2014.
- URL 2: http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search_by_id&id=f15nWBI6 (Hrvatski jezični portal), 17. 03. 2015.